

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

Julius I.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Platonis opera quae feruntur omnia. Ad codices denuo collatos edidit Martinus Schanz, Szamosi János. — Az összehasonlító nyelvtudomány egyetemen és iskolákban. (folyt.) Imre Sándor. — Adományjegyzék.

Platonis opera quae feruntur omnia. Ad codices denuo collatos edidit Martinus Schanz. Vol. I. Euthyphro, Apologia, Crito, Phaedo. Ex officina Bernhardi Tauchnitz. Lipsiae 1875. n. 8-rét. XII, 187. lap. Ára 6 márka.

E folyóirat ez idei 1. számában Schanz „Studien zur Geschichte des Platonischen Textes“ ismertetése alkalmával a 11. lapon azt mondtam: „Ezen elvek alapján készíti Schanz Plato új kritikai kiadását sajtó alá, melynek megjelenését minden esetre örömmel várhatjuk, mert az jelentékeny haladás lesz a Plato kritikában.“

A mit akkor egyes előmunkálatokból következtettem, azt most, az előttünk fekvő első kötet gondos átnézése és régibb kiadásokkal való összehasonlítása után, határozottan ismételhetem.

Hogy minő elvek szerint jár el a kiadó, azt t. olvasóim fennidézett ismertetésében megtalálják. A VII—X lapon számot ad a szerző eljárásáról, mely röviden abból áll, hogy a jó kéziratok valamennyiének adja variánsait, még pedig saját collationálása alapján, legmondosabban a Clarkianuséit, melynek variánsai először jelennek meg a szükséges pontossággal, teljességgel és egészen az apróságokra kiterjedő részletességgel. Ez által minden előbbi közlés háttérbe van szorítva. A gyengébb osztály képviselője a Venetus E (Bekkernél E) nr. 184. Bessarionis, ezen kívül az Apologiában még a Vaticanus F. nr. 1029. melynek szövege a két kézirat-osztályból van eclecticusan összeállítva.

Ezen — teljes elismerést érdemlő — kritikai készlethez járul a Stephanus kiadása óta megjelent Plato-irodalom tökéletes kiböngészése kritikai tekintetben, mely, a teljesen értéktelen conjecturák kivételével, mindent tartalmaz, a mi csak figyelemre méltó, még pedig a forrásnak pontos megjelölésével.

Végül a régi íróknak számtalan hivatkozásaiból Platora (testimonia veterum) csak azokat vette fel, melyek valóban idézeteknek vehetők, s mint ilyenek a szöveg kritikai megállapításához segítséget nyújtanak; bár ezeknek haszna Platonál igen csekély.

Az egész kritikai apparatus egybeállítása kitűnik czélszerű, könnyen áttekinthető és egyenletesen tartott berendezése által s magában foglal mindent, a mire csak a szöveg megállapításánál szükség van. Ez irányban tehát ezen kiadás a philologusok régi és teljesen indokolt óhaját teljesíti, s egy mélyen érzett hiányt pótol, még pedig becsülettel.

A mi magát, az említett készlet alapján szerkesztett, szöveget illeti, az conservatív szellemben van összeállítva s ez egy alapul szolgáló kívánó kritikai kiadásnak egyik főkélléke és fő érdeme. A derűre-borúra való conjecturálásnak — mely fájdalom jelenleg kelle-ténél inkább üzetik — ilyen kiadásban nincsen helye. Ennek legfőbb feladata a hagyományt biztosan megállapítani, s a kéziratokból vett szöveget diplomatikai hűséggel és pontossággal előnkbe állítani; mert csak ha ezt bírjuk, lehet alaposan hozzá szólni az író nyelvhaszná-lásának meghatározásához s az egyes helyek hiányainak felfedezéséhez, esetleg azoknak orvoslásához.

Schanz, nézetem szerint, ez irányban a leghelyesebb útát követte, s a fiatal tudós (született 1842) ezen kiadás által — melynek szerencsés és mielőbbi befejezéséhez neki erőt, egészséget és kitar-tást kívánok — magának olyan babért szerzett, melyet tőle veterán tudósok is irigyelhetnének, ha az irigység — kivált a tudomány terén — megengedhető volna.

Hogy azonban ezen kiadás, bár conservatív szellemben van szerkesztve, még is a szöveg megállapításában az eddigi kiadásoktól nem egy pontban lényegesen eltérhet, s a kéziratok gondos collationálása s helyes kritikai elvek alkalmazásánál fogva el is tér, azt az előt-tünk fekvő első kötetben leginkább a Phaedonál lehet látni.

Schanz Studienjének említett ismertetésében a 9. lapon idéz-tem szavait, melyekben azt állította volt, hogy Plato műveinek arche-typusa, melyből valamenynyi kézirataink származnak, leginkább szen-vedtek (am durchgreifendsten entstellt hat) interpolatio által. Megval-lom, ezen nyilatkozat után némileg attól tartottam, hogy Schanz az interpolatiók jelölésében el fog ragadtatni azon szenvedélytől, melyet a Peerkampok, Gruppek, Lehrsek s mások gazdálkodásaiból fájdalma-san ösmerünk. Ez azonban legalább egyelőre nem történt.

Az egész kötetben futólagos számítás szerint 82 hely van zár-jelbe téve, Euthyphroban 6, Apologiában 31, Kritoban 14, Phae-doban 61, még pedig nagyobb részben olyanok, melyeket már Ast, Stallbaum, Hermann, Madwig, Schmidt és mások, leginkább pedig Co-bet és Hirschig interpolatióknak jelöltek meg, több kevesebb való-szinűséggel, de igen ritka esetben evidentiával. Magától Schanztól mintegy 34 van u. m. I. az Euthyphroban: 1) 5. D. [*καὶ τὴν ὁμο-ίωτα*] hol helyesebb Baiterrel a Clarkianusnál maradni; 2) 7. A. [*καὶ εὖ γε . . . εἰρηναί γάρ*] hol sokkal bajosabb e szavak idejutasát magyarázni, ha interpolationnak vesszük, mint indokolni, ha valódiak-nak tekintjük. A két utolsó szó azonban Heusdeval és Hermannel tör-

lendő; 3) 16. [ὅτι] melyről multkor ismertetett Studienjének 34. lapján szól; azonban *ὅτι βιωσοίμην* itt *ὡς ἀπαλλάξομαι*-nak felel meg, mindketten függnek *ἐλπίδα εἶχον*-tól, s a particula ennél fogva szükséges. II. az Apologiában: 4) 19. C. [μή πως ἐγὼ . . . γίνομαι] „inclusi, quia sanam interpretationem spernunt“ mondja Schanz, s azt hiszem helyesen, mert valamenynyi eddigi magyarázat erőltetett s legkevésbé sem kielégítő; 5) 19. D. a IV. fejezet kezdetén *οὐδέν [ἔστιν]* alaptalanul; 6) 21. C. [καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ] Studien 34. lap. e szavak azonban nem csak nem feleslegesek, hanem felette szükségesek, mert nem elég valakit jól szemügyre venni, tetőtől talpig jól megnézni [διασκοπεῖν] hanem beszélni kell vele, ha ki akarjuk ismerni. 7) 26. D. [Ἀναξαγόρου] Studien 35. lap. helyesen. 8) 26. E. [δοκῶ] legalább is felesleges kihagyni. 9) 27. E. *ὅπως σὺ [ταῦτα]* Studien 35. l. nem vagyok képes Schanz okait a sorok közül kiolvasni; 10) 36. C. *ἕκαστον [ἰὼν] ἐνεργεῖν*, Studien 35. lap. valószínűleg; III. a Kritoban: 11) 45. B. *ξένοι [οὔτοι] ἐνθάδε*, nehéz eldönteni, vajjon Schanzal *οὔτοι*-t vagy inkább Cronaal *ἐνθάδε*-t töröljük? de talán voltaképp egyiknek törlésére sincs elegendő okunk? 12) 48. B. [φαίη γὰρ ἔν] Philologus XXVIII. köt. 724. l. a *φαίη γὰρ ἔν* kihagyásával egyet ériek, de az *ἀληθῆ λέγεις* okvetlenül Socrates szavainak tekintendők, mert csak így nyer az egész következtető sor kellő befejezést. 13) a XIV. cap. kezdetén [Σώκρατες] indokolatlanul. 14) 53. végén [ἐν Θεταλίᾳ] Studien 35. l. nagy valószínűséggel. 15) 54. A. [ἐπιμελήσονται], azt hiszem, ha *ἐπιμελήσονται αὐτῶν* után interpungálunk, az egész nehézség el van oszlatva. IV. a Phaedoban 16) 60 D. *ἦδειν γὰρ ὡς [ἔτι] οὐ ῥάδιον εἶη*, helyesen. 17) 61. B. [καὶ πειθόμενον], Studien 36. lap. helyesen. 18) 61. E. *περὶ τῆς ἀποδημίας [τῆς ἐκεῖ]*, szükségtelen, mert az olyan ismétlések mint itt *ἐκεῖσε ἀποδημεῖν* és *τῆς ἀποδημίας τῆς ἐκεῖ* Platonál nem tartoznak a ritkaságok közé. 19) 62. D. [Φενικέον εἶναι ἀπὸ τοῦ δεσπότηου] valószínűleg glossa. 20) 63. E. [τὸ ξαντοῦ]; 21) 63. E. [πάλα]; 22) 70. A. [οἶχηται διαπτομένη . . . οὐδαμοῦ ἦ] mindhárom elegendő ok nélkül; 23) XV. cap. végén *γένεσιν τε εἶναι [ἔξ ἑκατέρου] εἰς ἄλληλα*, mit a tagok hasonló szerkezete és a numerus orationis egyaránt ajánlani látszanak. 24) 86. A. [διατέμῃ] helytelenül, mert a különböző lehetőségek vannak felsorolva; ajánlatos Heindorffal *διατέμῃ* után *καὶ* hehett ἦ-t olvasni. 25) 89. E. [αἰσχρὸν] *καὶ δῆλον*, nézetem szerint is helyesen, mert *αἰσχρὸν* itt csak zavaró és értelmetlen. 26) 94. B. *πότερον [συγχοροῦσαν] τοῖς κατὰ τὸ σῶμα π. ἔ. [παραθήμασι]; λέγω δὲ τὸ ταῖνδε, [ᾧσαι] stb.* egyike a nehezebben orvosolható helyeknek. 27) 95. B. *μέλλοντα [ἔσεσθαι]*. 28) 96. B. [καὶ ψυχρὸν] 29) 97. D. *καὶ περὶ [αὐτοῦ] ἐκείνου*. 30) a 47. cap. kezdetén *προῖων [καὶ]*; 31) 103. C. *ἔφη [ὁ Κέβης]*; 32) 105. B. [τὸ ἡμισυ]; 33) 112. E. [περὶ] *κίχλω*; és 34) a 67. cap. *καὶ [ἄλλως]*, utóbbi legalább egészen helytelenül.

Mindezen és a többi állítólagos interpolatiók tüzetes tárgyalására itt nincsen hely; csak azt akartam kimutatni, hogy bár Schanz

mérsékeltte magát, még is e négy dialogusban mintegy 34 interpolációra vél találhatni, tehát (összesen majdnem még egyszer anynyira, mint a megnyit előtté mások kimutatni igyekeztek.

Hogy az egyéni önkénynek sehol oly tág tér nem nyílik, mint az interpolatio-vadászásban, azt a felsorolt példák eléggé mutatják, valamint — úgy hiszem — azt is, hogy Schanznak ezek nem sok dicsőséget fognak hozni. Azonban ezzel korántsem kívánom érdemeit kisebbiteni, melyeket magam siettem elismerni és hirdetni, s melyek által ezen kiadás Plato műveinek tanulmányozásánál nélkülözhetetlen alapot képez.

A kiadás — mint az Tauchnitz kiadványainál ismeretes — igen szép és hibátlan; de azért 6 márkát egy 12 ives könyvért még is soknak tartok.

Egyidejűleg megjelent egy külön lenyomat is iskolák számára magát a pusztá szöveget tartalmazva, melynek ára 60 fillér.

Kolozsvárt, 1875. június 29.

Szamosi János.

Az összehasonlító nyelvtudomány egyetemen és iskolákban.

(Folytatás.)

II.

Lehetetlennek tartom gymnasiumi tanférfainktól az áltaji vagy csak finn-ugor (el lehet-e emez annak, az áltaji egész családnak, megismerése nélkül, kivált a magyar nyelv szempontjából, mely törökből sokat vett, sokat elemezhet?) nyelvek tüzetes tanulmányát is. A Sajnovics, Gyarmati, Révai, kivált Húnfalvy és Budenz nyomozásaik eredményét csak fokozatosan és nem azonnal merném a gymnasiumi tanárság jelöltjeivel részletesebben megismertetni, bár a nyelvtan rendezésére s a szókincsre lényegesen tartozókat általánosságban felhasználnám is.

Itt még nagyobb teher nyomná embereinket, mint midőn az árják összehasonlító tanulmányát tennők kötelezővé, vagy csak erkölcsi nyomással sürgetnök is. Igaz, hogy kiindulása a rokon nyelvek kutatására, közlőrl, éppen hazulról lenne. (Egy időben, már más téren is forgott, más körből kiindulva is nyomozódott: a görög s latin s újabb művelt nyelvek terén; úgy hiszem, hogy ezeket tanulniok elengedhetlen!) Ez a dolgot igen kevésbé könnyítné; az utazás még is rideg tájokon folynék tovább. Az áltaji nyelveket nem igen ajánlja semmi oly érdek, mint amazokat. Nem ajánlja szokás, érintkezés, elszörtan előjövő szavaik, a nemzet vagy történelme iránt felgerjedt figyelem, fontosság a nemzetek világ-életében. Hozzájuk nincs köteve gazdag irodalom, melynek modern értéke sokakat vonzzon, melyből esmereteket, eszméket meríthessünk. A nyelveknek nincsenek szép-